

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

STATUTORY PROVISION OF CRIMINOLOGY POLICY ON THE PROTECTION OF LABOR RELATIONS IN UKRAINE

Ждан М.Д., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права імені професора О.І. Процевського
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

У статті розглядаються особливості нормативно-правового забезпечення кримінологічної політики у сфері охорони трудових відносин. Вказується, що платформою кримінологічної політики держави є низка цільових програм різного рівня реалізації, стратегій запобігання кримінально протиправній діяльності та інших заходів та засобів локального та глобального впливу на суспільно небезпечну діяльність. Саме це дозволяє суб'єктам реалізовувати завдання, покладені у зміст сучасної кримінологічної політики держави. Зазначається, що на сьогоднішній день питання визначення джерел політики, як у її широкому розумінні, так і у вузькому – кримінологічному, є достатньо складним, що обумовлює виникнення дискусій, котрі інколи призводять до отримання помилкових результатів. Необхідно завжди враховувати той факт, що важливими джерелами кримінологічної політики є саме міжнародні нормативно-правові документи. Доводиться, що як у загальному сенсі, так і в межах кримінології, державна політика ґрунтується на конституційній платформі. Остання, у свою чергу, передбачає основні принципи, на яких будуються всі інші нормативно-правові акти. Що стосується кримінологічної політики в частині запобігання кримінально протиправній діяльності у сфері охорони трудових прав, Конституція України передбачає низку положень, які визначають курс такої діяльності. Підсумовується, що джерела кримінологічної політики – основи специфічної підгалузі державної політики, яка регулює реалізацію політико-правових, соціальних, політико-економічних та законодавчих рішень, спрямованих на виявлення детермінантів кримінально протиправної діяльності, а також на створення заходів та засобів боротьби із нею в межах конкретної держави. Джерела кримінологічної політики визначають пріоритети у сфері боротьби зі злочинністю.

Ключові слова: джерела, трудові відносини, кримінально протиправне посягання, кримінологічна політика, реалізація, нормативно-правове забезпечення.

The article examines the peculiarities of regulatory and legal support of criminological policy in the field of labor relations protection. It is indicated that the platform of the state's criminological policy is a number of target programs of various levels of implementation, strategies for the prevention of criminal illegal activities and other measures and means of local and global influence on socially dangerous activities. It is this that allows the subjects to implement the tasks set in the content of the modern criminological policy of the state, as one of the elements of state administration. It is noted that today the issue of determining the sources of politics, both in its broad sense and in the narrow sense of criminology, is quite complex, which causes discussions that sometimes lead to erroneous results. It is always necessary to take into account the fact that the primary sources of criminological policy are international legal documents. It is proved that both in the general sense and within the limits of criminology, state policy is based on the constitutional platform. The latter, in turn, provides the basic principles on which all other normative legal acts are built. As for the criminological policy in terms of prevention of criminally illegal activity in the field of protection of labor rights, the Constitution of Ukraine also provides a number of provisions that determine the course of such activity. It is concluded that the sources of criminological policy are a specific sub-branch of state policy that regulates the implementation of political-legal, social, political-economic and legislative decisions aimed at identifying the determinants of criminal and illegal activity, as well as at creating measures and means of combating it within a specific state. Sources of criminological policy determine priorities in the field of fighting crime.

Key words: sources, labor relations, criminal trespass, criminological policy, implementation, regulatory and legal support.

На сьогоднішній день кримінологічна політика України знаходиться на етапі активного розвитку, що обумовлено пошуком та розробкою нових підходів до запобігання кримінально протиправній діяльності. У зв'язку із цим актуальним є детальне вивчення кожної окремої форми суспільно небезпечного діяння. Не є виключенням і кримінальні правопорушення, котрі посягають на трудові права громадян країни. Варто звернути увагу на те, що сучасні джерела реалізації кримінологічної політики у сфері охорони трудових відносин потребують нагального перегляду із наступним внесенням відповідних змін, що пояснюється фактичною негативною статистичною картиною. Більше того, через відсутність налагодженого нормативно-правового регулювання захисту трудових прав, ускладнюється процес розробки і запобіжного механізму, котрий надасть можливість знизити відповідні криміногенні загрози та ризики. Отже, враховуючи вказане, пропонуємо зупинитись більш детально на вивченні джерел забезпечення і механізму реалізації кримінологічної політики у сфері охорони трудових відносин в Україні.

Відтак, на думку А. Закалюка, «кримінально-правова політика в широкому розумінні – це вид правової політики держави у сфері протидії злочинності, яка здійснюється засобами кримінальної репресії. У вузькому розумінні кримінально-правова політика – це частина правової політики держави у сфері протидії злочинності, яка здійснюється

засобами матеріального кримінального права» [1, с. 36]. «Так, можна побачити розгалуженість поглядів думок учених на одне питання. Поділяючи кримінологічну політику на широке і вузьке її розуміння, змінюється масштаб її впливу на загально-соціальну обстановку в державі, правові засоби впливу на формування відповідної політики та спектр осіб, що зобов'язані виконувати визначені функції з реалізації відповідного напрямку» [2]. Варто звернути увагу на те, що платформою кримінологічної політики держави є низка цільових програм різного рівня реалізації, стратегій запобігання кримінально протиправній діяльності та інших заходів та засобів локального та глобального впливу на суспільно небезпечну діяльність. Саме це дозволяє суб'єктам реалізовувати завдання, покладені у зміст сучасної кримінологічної політики держави.

«Найбільш загальною та теоретично обґрунтованою є позиція В. Голіни та М. Колодяжного про те, що кримінологічна політика – це власна доктрина, в якій прозора і чітко простежуються політична воля держави на розглядану проблему, її наміри і рішучі дії. Водночас науковці акцентують увагу на тому, що влада – основний, організаційний, регулятивно-контрольний початок політики, яка є засобом здійснення будь-якої, зокрема кримінологічної, політики» [3, с. 53–63]. «Тобто кримінологічною політикою держави можна визначити частину загальнодержавної правової політики, що виробляє основні завдання,

принципи, напрями і цілі для зміни кримінологічної ситуації за всіма її напрямками та з метою більш ефективної протидії злочинності. Водночас спектр нормативно-правового забезпечення реалізації кримінологічної політики, вбачаючи необхідність усебічної підтримки правоохоронних органів, є широким, але все ж має низку проблем, наприклад: «Виключно законами України повинні визначатися основи забезпечення громадського порядку і боротьби зі злочинністю», відповідно до Закону України від 25 червня 1993 р., яким була прийнята перша в країні Державна програма боротьби зі злочинністю [4]. Але згодом аналогічні програми (однак із різною назвою) затверджувалися Президентом України, Постановою Кабінету Міністрів України (з 2007 року), а з 2011 року замість програми діють згадані Концепція і План заходів щодо її реалізації» [5]. Ми абсолютно підтримуємо підхід, відповідно до якого кримінологічна політика є складовою загальнодержавної політики, оскільки остання, у свою чергу, включає в себе розробку довгострокових стратегій запобігання кримінально-протиправній діяльності, як одного зі шляхів створення стабільної та демократичної держави.

«У вітчизняній юридичній і політичній літературі термін «джерело політики» згадується вкрай рідко, без конкретизації сутнісних ознак. Як свідчить контекстуальний аналіз відповідних теоретичних положень, джерела державної політики здебільшого ототожнюються з джерелами права. З цим погодитися складно. Із джерел державної політики суб'єкти правозастосування мають черпати інформацію про спрямування генеральної політичної лінії та фундаментальні засади своєї діяльності. Зокрема, представники зарубіжної науки досягли помітного прогресу в цьому напрямі досліджень. Зазначений прогрес полягає не в остаточному вирішенні питання про сутність джерел державної політики (з цього приводу російський правничий загал не має консолідованої думки), а в його теоретичному осмисленні. Проблематику джерел державної політики розглядають з різних політичних, правових і філософських позицій. На цьому ґрунті формуються різноманітні (іноді цілком контрадикторні) підходи, теорії, концепції. Але навіть наявну розбіжність думок слід вважати значним кроком уперед. Аналіз поглядів зазначених учених дає змогу виокремити чотири концептуальні підходи до розуміння джерел державної політики: легістський, політико-правовий, економіко-політичний і суспільно-політичний. У межах легістського підходу джерелом державної політики вважають нормативно-правову форму її вираження» [6, с. 24]. Ми є прибічниками легістського підходу до визначення джерел кримінологічної політики. Така наша позиція може бути пояснена низкою факторів, серед яких: визначена форма та межі нормативно-правового регулювання суспільних відносин; чіткі строки дії нормативно-правових актів, визначена територіальність та вузька спрямованість; актуалізація відповідно до вимог менталітету суспільства держави та його сучасних потреб тощо. Саме це вказує на те, що тільки така форма може бути використовуватись у якості джерел політики держави. Якщо підходити з філософської точки зору, необхідно визнати, що фактично джерелами кримінологічної політики є все те, що формує її загальний зміст та створює напрямок удосконалення реалізації її завдань.

«Однак, не всі правові та політичні документи слугують джерелами державної політики. Значна частина правових актів позбавлена політичного змісту. Водночас не кожен політичний акт приймають (проголошують, здійснюють) від імені держави. У зв'язку з цим, постає необхідність у чіткому окресленні кола документів, які є або принаймні можуть бути виразниками державно-політичної волі та, як наслідок, слугувати джерельною базою державної політики. Чільне місце в ієрархії зазначених документів посідають Конституція України як ціннісний базис і правова основа державно-політичної діяльності,

а також закони України як основна форма правового регулювання найважливіших відносин у суспільстві. До джерел державної політики належать також міжнародні договори України, постанови Верховної Ради України, правові акти Президента України, Уряду, центральних органів державного управління. За низкою ознак до цього переліку можна віднести рішення Конституційного Суду України, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів. Питання про те, чи є джерелом державної політики в Україні нормативно-правові акти місцевих органів влади, переважна більшість правників не визначають. Багато рішень місцевої влади приймають не просто на підставі, а й у розвиток чинного законодавства. Нерідко в їх змісті дослівно відтворюють концептуальні засади державної політики у сфері науки в Україні, сформульовані в законах і правових актах загальнодержавної дії. Це дає підстави розглядати їх як факультативне джерело інформації про зміст державної політики в країні. Суто політичними джерелами, на думку Т.О. Гуржія, слід вважати документи (заяви, звернення, декларації, виступи, послання, платформи), які виражають політичні наміри та зобов'язання вищих посадових осіб, органів державної влади, а також політичних сил, представлених у їх складі» [7, с. 115]. На сьогоднішній день питання визначення джерел політики, як у її широкому розумінні, так і у вузькому – кримінологічному, є достатньо складним, що обумовлює виникнення дискусій, котрі інколи призводять до отримання помилкових результатів. На нашу думку, необхідно завжди враховувати той факт, що важливими джерелами кримінологічної політики є саме міжнародні нормативно-правові документи.

«Питання ідентифікації джерел державної політики досі залишається на узбіччі магістральних шляхів наукового пошуку. У вітчизняній юридичній і політичній літературі термін «джерело політики» згадується вкрай рідко, та й то – без конкретизації сутнісних ознак. Причому, як свідчить контекстуальний аналіз відповідних теоретичних положень, джерела державної політики здебільшого ототожнюються з джерелами права. З подібною постановкою питання погодитися важко, власне, як і примиритися з явною недооцінкою його актуальності. Тому видається за необхідне виділити чотири концептуальні підходи до розуміння джерел державної політики: – легістський (Конституція, закони і підзаконні акти); – політико-правовий (декларації, заяви, звернення, виступи, послання); – економіко-політичний (економіка); – суспільно-політичний (народ). Установити переваги певної кримінологічної концепції джерел державної політики можна лише шляхом досягнення наукової домовленості, заснованої на добровільній згоді всіх дослідників окресленої проблематики. Причому методологічний аспект питання повинен відійти на задній план – в основу наукового компромісу мають покладатися міркування практичної доцільності» [8]. Із наведених підходів найменш доцільним нам видається економіко-політичний та розуміння народу джерелом політики. На сьогоднішній день, Україна є достатньо розвинутою державою, яка на нормативному рівні захищає всі наявні в державі суспільні відносини. Саме на нормативно-правовій платформі будується держава, а отже – і її політика. Враховуючи вказане, пропонуємо *під джерелами державної політики розуміти – сукупність нормативно-правових актів, а також іншої нормативної документації, котрі спрямовані на удосконалення сфер (-и) державного управління та відображають загальний зміст політики держави.*

Вчені також пропонують до джерел кримінологічної політики України відносити: «1. Конституцію України як висхідний правовий регулятор відносин у сфері запобігання злочинам. Вона визначає загальні напрями всієї державної політики та функціонування системи державної влади: організацію та здійснення правосуддя (розділ

VIII), контрольно-наглядової діяльності (розділ VII), повноваження органів влади та взаємовідносини між ними (розділи IV–VI). Водночас вона містить орієнтири соціальної справедливості, прерогативи прав людини та громадянина, їх захисту від обмежень, порушень і протиправних посягань тощо» [9, с. 87]. «Конституція України у формі основних засад визначила курс держави та її правову політику, спрямовану на запобігання злочинам. У цьому й полягають вихідні конституційні передумови попереджувальної спрямованості діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю. Саме тому Конституція України становить вихідні підвалини й основні джерела розробки та прийняття відповідних законодавчих і підзаконних актів (державних програм, указів Президента України тощо). 2. Міжнародні договори, ратифіковані або згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ч. 1 ст. 9 Конституції України). З цього приводу В. М. Іщенко зауважує, що «інкорпорація в українське законодавство міжнародного договору, що містить інші положення, ніж чинна Конституція, загалом можлива, проте лише за умови, що попередньо в Конституцію будуть внесені відповідні зміни (ч. 2 ст. 9 Конституції України)» [10, с. 44]. О.М. Дроздов вважає, що «як елемент правової системи вони не повинні суперечити Конституції. Водночас під час регулювання міжнародних відносин вони мають посідати пріоритетне місце щодо будь-якого закону держави, крім Конституції» [11, с. 85]. Таким чином, як у загальному сенсі, так і в межах кримінології, державна політика ґрунтується на конституційній платформі. Остання, у свою чергу, передбачає основні принципи, на яких будуються всі інші нормативно-правові акти. Що стосується кримінологічної політики в частині запобігання кримінально протиправній діяльності у сфері охорони трудових прав, Конституція України також передбачає низку положень, які визначають курс такої діяльності: «в ст. 30 зазначено, що кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку; ст. 31 гарантує кожному таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо; в ст. 62 визначено, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину тощо» [12].

«До міжнародно-правових актів, що регулюють сферу кримінологічної політики, належать: Загальна декларація прав людини (1948 р.), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах (1959 р.), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.) та ін. 3. Закони України, що посідають першочергове місце в системі джерел кримінологічної політики. Вважаємо доцільним розробити класифікацію зазначених актів за деякими критеріями структурно-діяльнісного характеру, поділивши їх на п'ять окремих груп: а) закони, що визначають статус суб'єктів правоохоронної діяльності, на яких покладено обов'язки запобігання злочинам. Передусім до цієї групи необхідно віднести Закон України «Про Національну поліцію» [13]. «Останнім законом запобігання правопорушенням і їх припинення віднесено до числа основних завдань поліції як правоохоронного органу (ст. 2), які визнаються загальними й обов'язковими до виконання працівни-

ками всіх структурних підрозділів і органів, незалежно від напрямів виконуваної роботи, повноважень та безпосередніх обов'язків, покладених на них. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [14], відносячи, серед іншого, до головних завдань оперативно-розшукової діяльності пошук і фіксацію фактичних даних про злочинні діяння окремих осіб та груп, з метою їх припинення та в інтересах кримінального судочинства заклав водночас чіткі правові засади щодо реалізації оперативними підрозділами, у тому числі Національної поліції України, функції запобігання злочинам; б) кодифіковані законодавчі акти. До цієї групи по-перше необхідно віднести Кримінальний кодекс України [15], у ст. 1 якого запобігання злочинам уперше в історії вітчизняного кримінального законодавства віднесено до одного з основних завдань цього кодексу, у чому, насамперед, закріплюється відповідна державна кримінально-правова політика; в) закони, що регулюють запобігання окремим видам злочинів та правопорушень» [16]. Що стосується міжнародних нормативно-правових актів, варто зазначити, що вони є цінними, оскільки саме міжнародні та європейські стандарти відправлення правосуддя на сьогоднішній день є взірцем, можна, навіть, сказати – шаблоном реалізації кримінологічної політики, що обумовлено апробованим позитивним досвідом. В межах нашого дослідження, міжнародні нормативно-правові акти також є достатньо цікавими з тієї позиції, що трудова діяльність в європейських державах та США є однією із найбільш захищених сфер людської життєдіяльності, а тому і покарання за посягання на неї є відповідно впливовим.

«Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [17], ст. 1 якого першим з переліку його основних завдань визначає «створення загальних правових і організаційних засад у сфері боротьби з організованою злочинністю, сприяння її попередженню та ліквідації». Закон України «Про запобігання корупції» [18] визначає правові й організаційні засади запобігання корупції, виявлення та припинення її проявів, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь. Законом передбачені спеціальні повноваження Національного агентства з питань запобігання корупції та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямованих на запобігання корупції; д) закони, що регламентують правовий запобіжний вплив на певні категорії осіб. До цієї групи належить, наприклад, Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» [19]. У ст. 1 цього Закону вводится поняття «соціальний патронаж» – допомога звільненим особам шляхом здійснення комплексу правових, економічних, організаційних, психологічних, соціальних та інших заходів, зокрема надання послуг, спрямованих на їх соціальну адаптацію; «Про пробацію» [20] – метою якої є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень і забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, з метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності; ж) закони, що регламентують громадський контроль за правоохоронною діяльністю та участь громадськості в запобіганні злочинам, наприклад Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону» [21] у ст. 1 визначає, що громадяни України мають право створювати громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку та державного кордону, сприяння правоохоронним та іншим органам у запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень, злочинів, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства й держави від протиправних посягань тощо» [9, с. 87]. Отже, всі наведені нормативно-правові акти тим, чи іншим чином регулюють проблеми забезпечення кримінологічної політики в частині запобігання кримінальним правопорушенням.

«Відповідно, до основних завдань громадських формувань віднесено надання допомоги органам поліції у забезпеченні публічного порядку та безпеки, запобіганні адміністративним проступкам і злочинам тощо (ст. 9, 13). Окрім того, до прав громадських формувань належить ведення індивідуально-профілактичної роботи з особами, схильними до вчинення адміністративних правопорушень і злочинів (ст. 10). 4. Рішення Конституційного Суду України» [9, с. 87]. На думку Н. В. Малярчук, «рішення Конституційного Суду України являють собою самостійне джерело права, що має нормативно-інтерпретаційну природу. Конституційний Суд України здійснює функцію правотворчості, зокрема у кримінальній формі. Причому фактична зміна кримінального регулювання відбувається саме на підставі судового рішення органу конституційного правосуддя, а не внаслідок подальшого рішення законодавця» [21, с. 597]. 5. Підзаконні акти» [9, с. 88]. Вчені не погоджуються з твердженням В.М. Іщенко про те, «що головною особливістю підзаконних актів є те, що вони не мають суперечити кримінальному закону чи коректувати його, повинні видаватися керівниками міністерств або відомств у межах наданих їм повноважень» [10, с. 45]. «Адже до суб'єктів, які видають підзаконні акти, слід віднести Президента України, Кабінет Міністрів України. 6. Постанови Пленуму Верховного Суду України. З огляду на значне звуження повноважень Верховного Суду, виникає закономірне питання щодо долі постанов Пленуму ВСУ, прийнятих до ухвалення нового Закону «Про судоустрій і статус суддів». Для правової системи України така ситуація є прецедентом, оскільки практика попередніх років напрацювала лише механізм збереження юридичної сили за відповідними постановами Пленуму Верховного Суду України при зміні чинного законодавства, якої вони стосуються. Позбавлення ВСУ повноважень з узагальнення судової практики може призвести до створення абсолютно різної практики застосування одних і тих самих положень законодавства судами різної спеціалізації» [9, с. 88]. На сьогоднішній день окремі особливості кримінологічної політики в частині запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових

відносин в Україні викладено в постанові Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 № 7 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва». Однак, на жаль, більш повного тлумачення законодавства в частині охорони трудових відносин наразі немає.

«На сьогодні момент вирішувати питання дії постанов Пленуму Верховного Суду України фактично нікому. Верховний Суд буде позбавлений відповідних повноважень, а повноваження вищих спеціалізованих судів так далеко не поширюються. Можна прогнозувати, що принаймні на перших етапах постанови Пленуму Верховного Суду України без втрати чинності де-юре будуть поступово вибувати з правового вживання де-факто залежно від прийняття з відповідних питань постанов пленумів вищих спеціалізованих судів. Зрозуміло, що це збільшить плутанину у вітчизняному правовому полі, від чого постраждають передусім учасники судових процесів» [9, с. 88]. «7. Рішення Європейського суду з прав людини. О. М. Дроздов вважає, що «нині на загальноєвропейському рівні захист на підставі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод надає Європейський суд з прав людини. Цілком очевидно, що рішення Євросуду повинні мати певні правові наслідки для формування національного кримінологічного законодавства» [22, с. 197]. Норми Конвенції діють у тому вигляді, як вони тлумачаться Європейським судом, тому правові позиції Суду, а також створена ним система автономних правових понять, як результат тлумачення Конвенції, мають принципове значення для правильного їх розуміння» [9, с. 89].

Таким чином, проведене дослідження дозволило підсумувати, що **джерела кримінологічної політики** – це основи специфічної підгалузі державної політики, яка регулює реалізацію політико-правових, соціальних, політико-економічних та законодавчих рішень, спрямованих на виявлення детермінантів кримінально-протиправної діяльності, а також на створення заходів та засобів боротьби із нею в межах конкретної держави. Джерела кримінологічної політики визначають пріоритети у сфері боротьби зі злочинністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закалюк А. Концептуальне бачення сучасної кримінологічної ситуації в Україні та шляхів актуалізації кримінології в українському суспільстві. *Право України*. 2009. № 7. С. 6–36.
2. Коваленко А.В. Теоретико-правовий аналіз поняття та принципів кримінологічної політики держави. URL: http://sej.org.ua/2_2019/2_2019.pdf
3. Голіна В., Колодяжний М. Кримінологічна політика України: сутність та передумови її формування. URL: http://dSPACE.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/6199/1/Golina_Kolodygnuy_53.pdf
4. Збірник законодавства України. 2000. Т. 6. 144 с.
5. Голіна В. Кримінологічна політика України як ресурс у протидії злочинності (реалії і можливості). URL: http://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4268/1/Golina_193.pdf
6. Мосьондз С. О. Джерела державної політики у сфері науки в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 2(2). С. 21–27.
7. Гуржій Т. О. Актуальні питання законодавчого забезпечення реалізації державної політики в сфері безпеки дорожнього руху. *Право та управління*. 2011. № 1. С. 111–121.
8. Загурський О. Джерела кримінально-процесуальної політики України. URL: <http://www.pravnuk.info/urukrain/1352-dzherela-kriminalno-procesualno-politikiukrani.html>
9. Василевич В. В. Кримінологічна політика України. монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.
10. Іщенко В. М. Джерела (форми) кримінально-процесуального права. *Право і безпека*. 2002. № 3. С. 43–46
11. Дроздов О.М. До проблем визначення множинності джерел кримінального права України. *Юридичний журнал*. 2007. № 6. С. 80–87
12. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
13. Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII «Про Національну поліцію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
14. Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII «Про оперативно-розшукову діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
15. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/2341-14?lang=uk>
16. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>
17. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
18. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Закон України від 17.03.2011 р. № 3160-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17>
19. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19>
20. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 р. № 1835-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>
21. Малярчук Н. В. Рішення Конституційного Суду України: правова природа і кримінально-процесуальне значення. *Держава і право*. Вип. 42. С. 596–598.
22. Дроздов О. М. Роль Європейського Суду з прав людини в розвитку кримінально-процесуального законодавства. *Матеріали наукових семінарів та круглих столів, проведених Національною академією України імені Ярослава Мудрого спільно з АПРн України в рамках Фестивалю науки* (15–16 травня 2007 р., м. Харків). Х., 2007. С. 196–198.